

Voltak, akik nemet mondtak

*Kudarcba fulladt szervezési kísérletek a "puha" kádárizmusban
Jönnek az "ügynöklisták". És mivel az eddigi névsor többnyire felszínes módon, a 6-os katonok alapján állt össze (a tényleges érintettséget dokumentáló munkadossziék mellőzésével), így némely esetben egy lapra került a szervezett a szervezendővel, magyarázkodásra késztetve az érintetteket, cinizmust kiváltva a társadalomból.*

Seres László | Népszabadság | 2005. március 26. |

Pedig közelmúltunk most kezd izgalmassá válni: kiderül, mi a különbség az egyes történetek, a hétköznapi hősiességek és a kisszerű megalkuvások között. Lassan világossá válik az is, hogy

a III-as főcsoportfőnökség nem volt teljhatalmú. Mint példáink tanúsítják: lehetett nemet is mondani a szervezési kísérletekre.

Katona Kálmán, az MDF politikus nemrég a nyilvánosság előtt is elmondta: főiskolás korában egy, a Petőfi-szobornál 1972. március 15-én elhelyezett piros szegfűből "ügyet" kreáltak, s megpróbálták szervezni. Izgatással vádolták. "Azt kérték: írjak egy jelentést arról, mi foglalkoztatja mostanában a főiskolás társaimat. Három hónapnyi gondolkodási időt kaptam, azzal, hogy ha nem jelentek, nem államvizsgázhatok, és átadják az ügyemet az ügyészségnek, ami 2-8 év börtönt is jelenthetett" - mesélte lapunknak. Katona állítja: számára "nem volt gondolkodás tárgya", hogy nem jelent. "Azt mondtam magamnak: bármi történhet, én nem írok alá. Számomra ez volt a természetes." Egy év fegyházra ítélték. Fél évet ült, köztörvényesek között.

Kiderül, mi
a különbség az egyes történetek,
a hétköznapi
hősiességek
és a kisszerű
megalkuvások között. Lassan világossá
válk az is, hogy
a III-as
főcsoportfőnökség nem volt teljhatalmú.

Somorjai Lászlót, a Hetek című lap újságíróját is egyetemista korában, 1979 tavaszán próbálták "megfogni", amikor útlevelet kért egy háromhetes müncheni ösztöndíjra. "A rendőrkapitányságon egy kis szobába kísérték, ahol szemben, az ablak előtt, hogy az arcukat se lássam tisztán, két rendőr ült." Éreztették vele: tudják, hogy sokat jár Erdélybe, és hogy katolikus papok, szerzetesek vannak a családjában. Nem München érdekelte őket: "Azt akarták, informáljam őket a családtagjaimról." Papírt vele sem akartak aláíratni, megelégedtek volna szóbeli jelentésekkel. Hogyan reagált? "Kényszeredett mosolyt vágtam, közöltem, hogy ilyen nem vállalom, szeretek nyugodtan aludni. Megfenyegettek, hogy kirúgathatnak az egyetemről, elintézhetik, hogy ne legyen állásom." Ám újra nemet mondott. A katonaságnál végig megfigyelték, útlevelet csak három év után kapott.

Noszka Gábor jogász, emberi jogi szakértő esetében először nem őt, hanem megrémült szüleit környékezte meg egy civil ruhás BM-es, 1985 tavaszán, "környezettanulmány" céljából. "Az életvitelem érdekelte: kik a barátaim, drogozok-e, járok-e vallási szektákba" - meséli az akkor első éves joghallgató, akit aztán a Határőrséghez hívtak be. "Már a kiképzésen voltak jelei annak, hogy kíváncsiak rám. Kétszer a kiképző őrmesterem hívott beszélgetni, éreztette, hogy tudja, hogyan gondolkodom, hogy nem vagyok se kommunista, se ateista. Csak arra kért, hogy a laktanyában ne fejtsek ki propagandát."

Néhány hónapra rá egy piros, AI rendszámú Ladával fiatal elhárító hadnagy érkezett, aki mindenkivel négy szemközt "elbeszélgetett", a telefonkezelőtől az írnokig. "Udvarias volt, de feszült, és ő már rákérdezett a külföldi kapcsolataimra. Majd nyíltan közölte, hogy akár a jövő héten folytathatnám az egyetemet, ha aláírnék a BM-mel egyfajta ösztöndíjszerződést. Nem

lennének anyagi gondjaim, csak annyi lenne a dolgom, hogy ha kérik, szolgáltassak infókat az egyetemről." Pár hónappal a nemleges válasz után újra jelentkezett az elhárító, aki "írásmintát" kért tőle: azt akarta, írja le, mit tud egy katonatársa vélt bűnügyéről. Nem tudott semmit, de a tiszt ezt írásban akarta látni. Megtörtént. Somorjaihoz hasonlóan Noszkai is állítja: bennléte alatt nyíltan gyűjtötték az információkat róla, hogy miket olvas például. A leszerelés után "jött még néhány furcsa telefon, és ismerősök néha különös, oda nem illő dolgokat kérdeztek tőlem. Egyébként békén hagytak."

A legizgalmasabb történet a demokratikus ellenzék egyik aktivistájának, Bartók Gyulának a nevéhez fűződik, akiről nemcsak az terjedt el annak idején, hogy megkörnyékezte a BM, hanem az is, hogy aláírt. "Ez rágalom, és ezt még 1987-ben megcáfoltam a Demokratában" (Nagy Jenő szamizdatja - a szerk.) - állítja. A történet röviden: az ózdi munkáscsaládból származó Bartók Gyula az ELTE tudományos szocializmus szakos hallgatója, meggyőződéses baloldali volt, ám hamar szembefordult a rendszerrel. 1981-ben még belépett a pártba, "azt hittem, lehetséges egy párton belüli radikális reform vagy forradalom". A nyolcvanas évek közepére alternatív, békemozgalmi és környezetvédelmi eszméket vall, csatlakozik a független Vox Humana körhöz, és ellenzéki barátaival Égtájak között címmel szamizdatot ad ki. (A Fidesz megalakulása után egy ideig annak bázisdemokrata szárnyát vezeti.)

1985 őszén, kéthónapos angliai tartózkodása után hívatják be először a dékáni hivatalba. "Két BM-es ült az irodában. Elkezdtek faggatni: merre jártam, kikkel találkoztam. Elmondtam nekik, hogy ismert békemozgalmárokkal, erőszakmentes aktivistákkal. Kérdezték, elzárkóznék-e attól, ha máskor is megkeresnek. Azt mondtam, nem. Nem akartam nyíltan nemet mondani. Tudtam, hogy ez egy szervezési kísérlet, s azt is, hogy annak milyen következményei lehetnek. Így azt is tudtam, hogy soha nem írok alá semmit."

A két tiszt hónapokig nem jelentkezett, majd újra hívták az egyetemen. E második beszélgetésnél és a későbbi rendőrségi kihallgatásoknál már kezd fenyegetővé válni a tónus. Kiderül, hogy házkutatást akarnak tartani a lakásán. Beszállnak a rendőrautóba, amelyben éppen a gorbacsovi peresztrójkáról szól a Kossuth rádió híre, és kimennek a lakásra, amelyet (a padlás rejtkehellyel egyetemben) a jelek szerint már jól ismernek a rendőrök. Minden szamizdatot összegyűjtenek, amit csak találnak, később "sajtórendészeti vétségért" tízezer forint büntetést szabnak ki. 1986 után rendszeressé válnak a zaklatások, a házkutatások (lefoglalják a kölcsönkapott stencilgépét is), az utcai követések.

Egy évre rá behívják katonának Nagyatádra, börtönszerű körülmények közé. Ő a zászlóalj írnoke. Legalább két emberről tud, akit "ráállítottak", hogy figyeljék; egyikük ezt be is vallja neki. Vissza akar jönni Pestre. Nem sokkal később a már ismert két BM-es látogatja meg. "Elvittek egy kerthelyiségbe, és felajánlották: Pestre kerülhetek, ha rendszeresen jelentek nekik az ellenzékről. Én azt mondtam: ha áthelyeznek Pestre, lehet róla szó. Papírt aláírnék-e erről - kérdezték. Mondtam, hogy nem. Látták, hogy trükközöm, és ők maguk sem hitték el, hogy sikeres lesz a szervezésem. Úgyhogy semmi sem változott, maradtam Nagyatádon."

Bartók ma már "taktikai hibának" tartja, hogy egyáltalán beszélt a tisztekkel, és ezt őszintén el is mondta barátainak. Akadt, aki nemhogy bizalmatlanul fogadta a közlést, hanem le is árulózta őt. "A rendőrség ezzel szét is verte a körünket" - meséli Bartók Gyula. Állást a katonaság után alig

talált (a III/III-as hiúsította meg, hogy oktatóként elhelyezkedjen), a legfájóbbnak viszont azt tartja, hogy a saját családjával is megpróbálták szembefordítani. "Ózdon élő, meggyőződéses párttag édesapámat is kihallgatták az ügyemben, sőt nála is akartak házkutatást tartani." Ő viszont szerencsére jóban volt a helyi rendőrfőnökkel és pártvezetőkkel, úgyhogy a házkutatás elmaradt.